

Iš Lietuvos nacionalinio muziejaus archyvo

ANTANAS JUKNEVIČIUS

Atsiminimai

ANTANAS JUKNEVIČIUS

Atsiminimai

Sudarė

Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė

LIETUVOS NACIONALINIS MUZIEJUS

Vilnius

UDK 821.172-94
Ju56

Redaktorė

Daiva Stakišaitienė

Serijos dailininkas

Arūnas Prelgauskas

Makemotoja

Virginija Lapušauskienė

Knygoje panaudotos nuotraukos iš Lietuvos nacionalinio muziejaus rinkinio ir Graužinių, Palevičių, Stašių, Juknevičių šeimų, Juditos Petronytės, Birutės Fedaravičienės, Jūratės Burokaitės, Gražinos Mareckaitės, Juozo Čivilio, Vytauto Juškaičio archyvų

© Lietuvos nacionalinis muziejus, 2016

© Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, 2016

ISSN 1648-2859

ISBN 978-609-8039-80-1

Pratarmė

Antrasis pasaulinis karas pasuko mūsų šeimos gyvenimą niekada neplanuota kryptimi. Atsidūrėme skirtinguose žemynuose: tėvas Antanas Juknevičius – Amerikoje, mama Konstancija Stašytė-Juknevičienė su tėvais Konstantinu ir Zuzana Stašiais bei mumis, dukromis Dainora ir Raminta – Azijoje, Altajaus krašte. Gyvenimai ne savo valia nuėjo skirtingomis kryptimis.

Iš tremties 1947 m. grįžome į Lietuvą. Tik senelis Konstantinas, 1941 m. rudenį areštuotas Barnaule, iš kalėjimo nebeišėjo. Tėvas sugrįžo į Lietuvą 1994 m. ir čia atšventė savo paskutinį, 92-ąjį, gimtadienį. Su savo žmona jis jau nesusitiko.

Ankstyvos vaikystės prisiminimai apie tėvą labai šilti. Jis su manimi žaisdavo, eidavo pasivaikščioti. O svarbiausia – sėdėdavo prie mano lovytės ir prieš užmiegant skaitydavo man pasakas. Laikydavau jo ranką nusitvėrusi ir naktis neatrodė baisi.

Taigoje su mumis liko tik tėvo prisiminimas. Mama piešė jį mums kaip tikrą šeimos galvos idealą – rūpestingą, valingą, darbštų, viską žinantį, sumanų. Žavėjaisi juo. Kai išmokau skaityti, žinias apie tėvą papildžiau iš jo dienoraščio, kurį mama buvo įsidėjusi tarp brangiausių daiktų. Jį tebeturiu ir dabar.

Tikėjome, kad tėvas gyvas ir mūsų ieškos. Taip ir įvyko. Vieną dieną laiškanešė atnešė pranešimą – siuntinys iš JAV. Buvome įsitikinusios, kad tai nuo jo. Mama išsiruošė kelionėn siuntinio parnešti. Paštas už 22 kilometrų. Ten ir atgal – 44, o dar siuntinio svoris. Mama per dieną šiuos atstumus nugalėjo ir su pilna kuprine grįžo laimingai namo. Siuntėjo pavardė – Taraila, Tarptautinis Raudonasis Kryžius. Siuntinyje buvo dar nematytų neragautų dalykų: įvairių konservų, pieno, kiaušinių miltelių. Tikėjome, kad tai tėvo dėka. Taip ir buvo.

Pasibaigus karui, mano krikšto tėvas dr. Vytautas Legeika praneša, kad tėvas gyvas ir saugus. „Visagalis Legeika“, kaip jį vadino, pradeda rūpintis mūsų grįžimu į Lietuvą. 1947 m. rudenį mes jau Tėvynėje. Per Vytautą Legeiką ir Oną Palevičiūtę gauname paramą iš tėvo ir šiokių tokių žinučių apie jį, o jis – apie mus. Atgimsta ryšiai, prasideda antrasis susipažinimas su tėvu per laiškus. Vėliau pradedu gauti iš jo specialybės žurnalus. Iš jo atsiųstų knygų susidarė graži architektūros leidinių biblioteka. Visą laiką jaučiame stiprią materialinę paramą. Jis stengiasi perteikti mums savo patirtį ir paties didžiausią dorybę – darbštumą ir veržlumą.

Neužmirštami 1978-ieji. Po ilgų pastangų gaunu leidimą vykti į JAV aplankyti tėvo. Iki lėktuvo pakilimo Šeremetjevo oro uoste netikėjau šios laimės realumu. Ar pažinsime vienas kitą? 38 metus nesimatėme. Majamio oro uoste kyla eskalatoriumi. Viršuje matau tėvo veidą. Tai – jau subrendusių žmonių pažintis. Džiaugiamės, bet kartu ir tyrinėjame vienas kitą. Ar mes panašūs? Kuo skiriamės? Jaučiu, kad tikrina mano žinias įvairiose srityse. Pasiuntė pirmą dieną laikraščius iš automato atnešti. Nudžiugo, kad atnešiau. Kaip tas automatą veikia, man prieš tai nepaaiškino. Jokių kelionės, bagažo siuntinių ir kitų reikalų už mane netvarkė – visur teko pačiai eiti, angliškai kalbėti. Taip tikrino ir ugdė mano savarankiškumą. Abu likome patenkinti. Savotiški konkurentai – kas katrą kuo lenkia.

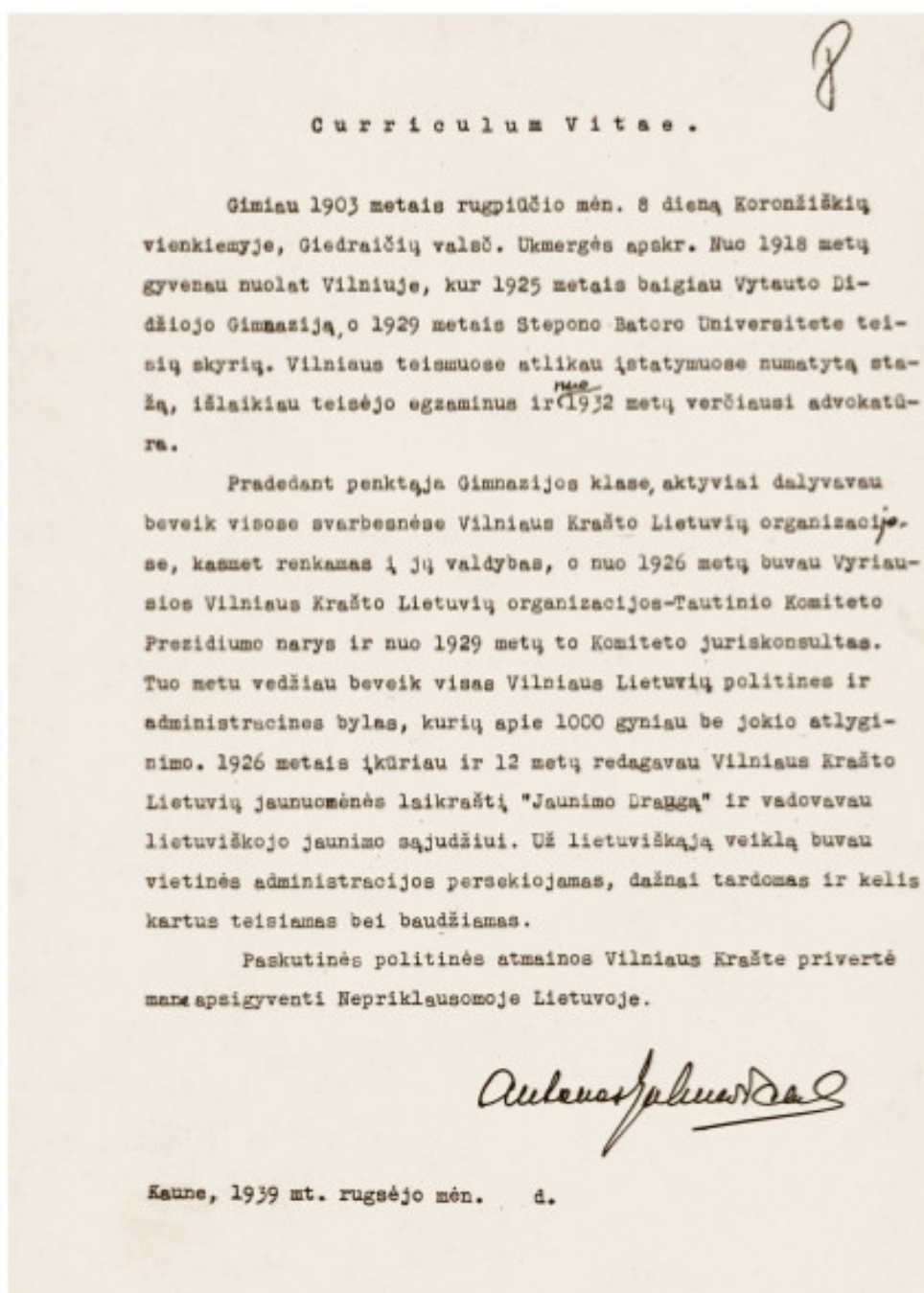
Viešint davė pasiskaityti savo atsiminimus. Dalis buvo tvarkingai surašyta, bet tai tik pusė gyvenimo. Toliau pasakojo. Aš užsirašinėčiau, nes jam pačiam rašyti dėl regos silpnėjimo jau buvo sunku. Pasakojo fragmentiškai, peršokdamas iš vieno gyvenimo etapo į kitą. Todėl ir tekste liko kai kurių nenuoseklumų. Prašė, kad išleisčiau jo prisiminimus Lietuvoje.

Rengdama prisiminimus spaudai, jau daug giliau pažinau savo tėvą, perpratau jo asmenybės bruožus. Jis nebuvo tik šeimos žmogus, besirūpinantis tik mūsų gerove, nors savo pareigų šeimai daugiau nei pusšimtį metų gyvendamas skyrium niekada nebuvo pamiršęs. Jo polėkiai buvo platesni. Jam rūpėjo tėvynės, tautos ateitis. Tėvo nugalėtas laikas – beveik visas XX amžius – yra kupinas istorinių įvykių. Sudėtingus istorinius procesus atspindi ir jo pavardės formos: Lenkijos okupuotame Vilniaus krašte, kur oficialiųjų dokumentų tvarkytojai niveliavo, keitė vietinių gyventojų pavardes, jis buvo Juchnevičius, Juchniewicz, o JAV – Jukna. Net įkopęs į dešimtąjį dešimtmetį svarstė, kaip okupacijų nualintiems tautiečiams greičiau išbristi iš skurdo. Sektinu pavyzdžiu tikėjo esant Skandinavijos šalis. Buvo linkęs būti vairininku nuo mokyklos suolo. Dalyvavo lietuviškų organizacijų veikloje Vilniuje, užsiėmė lietuviška veikla Varšuvoje, vėliau – JAV. Tėvo dėka vilniečiai tapo lygiateisiais Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto nariais. Jis dirbo Bendrajame Amerikos lietuvių fonde, buvo Kersteno komiteto įgaliotinis, rinko medžiagą Lietuvos laisvės bylai. Jo politinę veiklą JAV ribojo šeiminių aplinkybės – bijojo pakenkti mums, kad, būdamos anapus geležinės uždangos, vėl neatsidurtume Sibire, mūsų labai pasitraukė iš įvairių lietuviškų organizacijų valdybų ir, apsiribodamas laisvo konsultanto vaidmeniu, padėjo spręsti lietuviško gyvenimo klausimus. Iki žilos senatvės išlaikė gerą atmintį ir logišką mąstymą, nieko nesprenė paviršutiniškai, neįsigilinęs, nepatikrinęs. Mane viešnagių metu stebino gausa lankytojų, ateinančių pasitarti, kaip patekus į bėdą lengviau iš jos išsikrapštyti, nors kaip advokatas užbaigė savo praktiką Vokietijoje. Manau, kad domėjimasis viskuo įrašė jį į ilgaamžių gretas, o savo

laiku padėjo pakilti iš nevilties ir skurdo. Jo prisiminimai – gyvenimo pamokos ne tik mums, palikuonims. Jie pravers kiekvienam, kuris nori, kad jį lydėtų sėkmė, kad realybė skubėtų paskui svajonę, o *noriu* ir *galiu* būtų visuomet kartu.

Dėkoju visiems, padėjusiems parengti knygą, o ypač Birutei Fedaravičienei.

Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė

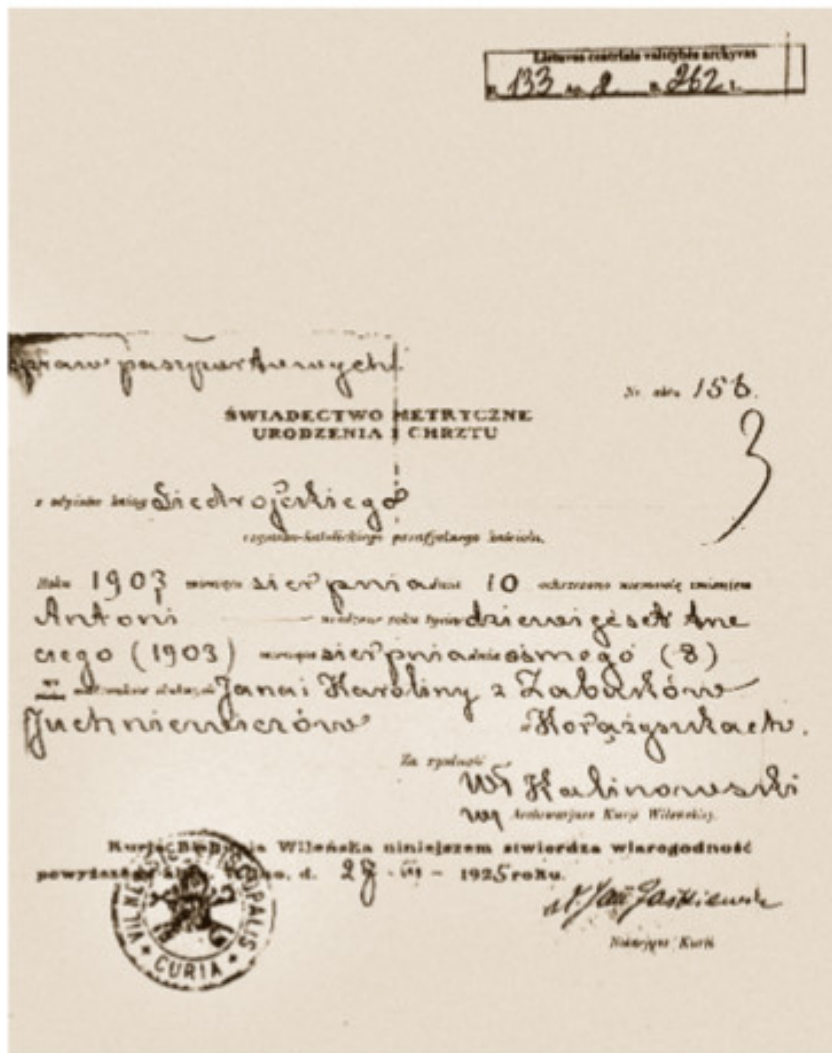
Antano Juknevičiaus autobiografija. Kaunas, 1939 m. rugsėjis

Muziejaus archyvas

Martyniškių kraštovaizdis

Muziejaus archyvas

Antano Juknevičiaus gimimo liudijimas

Tėvai iš pradžių buvo įsitikinę, kad Karužalaukis – tik trumpalaikė stotis jų bendro gyvenimo kelyje. Abu sunkiai dirbo ir guodėsi viltimi, kad ryt poryt būsią geriau. Tėvas tai šen, tai ten darbo gaudavęs įvairiose statybose. Kartais ir savaitgaliais neparvažiuodavęs namo, ypač kai dirbdavo kiek tolėliau ar reikėjo skubiai darbą užbaigti. Uždarbiai buvę maži. Ir didesnį darbą užbaigęs tėvas tik smulkių parsiveždavęs. Tuometiniai ūkininkai, daugiausia antroji pobaudžiavinė karta, dar buvo neprasigyvenę ir sutarto atlygio už darbą sumokėti iš karto nepajėgdavę. Dažnas jų prašydavęs palaukti rudens, nors darbas būdavo ir užbaigtas pavasarį. Pagalbininkui už darbą ir papildomas statybines medžiagas reikėdavę sumokėti iš karto, nesvarbu, ar darbas bus atnešęs pelno, ar nuostolio. Ir taip pinigais, pirmiau išleidžiamais negu gaunamas, buvo neskalsus ir jo dažnai trūkdavę net ir kasdieniams šeimos poreikiams tenkinti.

Motinai dažnai tekdavę ir pačiai uždarbiauti. Dirbdavusi įvairius ūkio darbus kaimynams. Kol buvau aš vienas, tai pakišdavusi mane po guba ir visą dieną rankiniu pjautuvu rugius pjaudavusi. Bet vos antrą mano gimtadienį atšventus atsirado sesutė Onutė. Tada jau sunkiau buvę uždarbiauti, retkarčiais verpdavusi, megzdavusi ar siūdavusi. Anot vėlesnių, jau mano atmenamų motinos nusiskundimų, taip slinkdavo vargų lydimos dienos ir be vilties prošvaisčių riedėjo vargani metai, kol mūsų šeimą ištiko pati didžiausia nelaimė. Tėvas, bendraudamas su aktyvesniais valsčiaus vyrais, įsivėlė į 1905 metų bruzdėjimus prieš caro valdžią.

Vienoje valsčiaus užėjoje, kurioje ir tėvas dažnai lankydavęsis, atsiradę du nepažįstami jauni vyrai, kurie lietuviškai ir lenkiškai žmonėms aiškinę, kad caras karą pralaimėjęs, kad visoje valstybėje jo spaudžiami ir išnaudojami pavaldiniai jau sukilę, kad atėjęs laikas ir giedraitiškiams nustoti mokėjus mokesčius, nebeiti kariuomenėn, uždaryti degtinės monopolio parduotuvę, išvaryti iš miesto policiją ir kitus valdžios tarnautojus rusus. Tam reikalui kalbėtojai siūlę sudaryti revoliucinį komitetą, kuris perimtų valdžią miestelyje ir visame valsčiuje. Siūlomas komitetas nebuvo sudarytas, nes neatsiradę pakankamai kandidatų. Kitiems pasiūlymams drąsesnieji balsiai pritarę ir tuoj po sueigos viešai raginę susirinkusiuosius nedelsiant pradėti užduotis vykdyti. Vienas to bruzdėjimo pirmūnų buvęs ir mano tėvas, įtikinęs valdininkus taikiai pasitraukti iš postų.

Martyniškių dvaras

Muziejaus archyvas

Regina Grauzinienė Martyniškių dvaro sode

Kazimieras Graužinis su mama Martyniškiuose. 1928 m. liepos 5 d.

Muziejaus archyvas

Martyniškių dvaro sode. Iš kairės stovi: Elena ir Marytė Graužinytės;
sėdi: Regina Graužinienė, Emilija ir Veronika Graužinytės

yra įvelta ir taip suderinta, kad Žemė sukasi ir skrieja niekad nenukrypdoma nuo savo kelio.

Geografijos žinios jau lengviau dėliojosi mano galvoje. Tą vakarą aš sužinojau, kad mūsų planetoje yra penki dideli žemynai, kad mes gyvename Europoje ir kad prie Baltijos jūros yra Lietuva su Giedraičiais, Martyniškais ir daugeliu kitų vietovių. Taip pat pirmą kartą išgirdau, kad ant Žemės kamuolio yra penki dideli vandenynai ir kad arčiausias mums yra Atlantas. Ta proga buvo parodyta, pro kur plaukė Magelanas, Beringas ir kiti naujų žemių bei jūrų atradėjai. Aš mėginiau tuos vardus ir pavadinimus sau galvon įkalti, kelis kartus juos pakartodamas, bet jų buvo suminėta apščiai ir daugelis išslydo iš mano atminties.

Po paskaitos motina Kaziuką pabučiavo, visi jam plojo ir daugelis jį gyrė, kad mokykloje laiko negaišta, ko mokėsi – tą jau ir žino. Ir ne tik tą vakarą, bet ir visą laiką Kaziukas buvo šeimoje gerbiamas ir visur jam teikiama pirmenybė. Vėliau aš paskaičiavau, kad Kaziukui tą vakarą buvo ne daugiau kaip dvylika metų ir jis galėjo būti ne aukštesnėje kaip antroje gimnazijos klasėje. Aš dar neturėjau šešerių ir mano visas rašto žinojimas dar tilpo elementoriaus puslapiuose. Aš gal ir ne viską, tik apgraibomis supratau Kaziuko to vakaro, kaip man tuomet atrodė, aukšto mokslinio lygio paskaitą. Daug jo pateiktų žinių susidėjau atminties krepšin ir vėliau ne kartą stebinau jomis savo amžininkus, kartais ir vyresnius,

Karas artėja prie kiemo vartų

Gavęs 1914 m. gegužės pabaigoje pažymėjimą, kad esu perkeltas į trečią skyrių, dar apie porą savaitių pasilikau Martyniškiuose, nes iš Aleksandriškių niekas neatvažiavo manęs pasiimti ir aš pats ten neskubėjau. Čia buvo daugiau žmonių, ir savų, ir svetimų, čia beveik kasdien atsirasdavo įvairių naujienų. Man rodėsi, kad čia ir oro daugiau, ir atmosferos spaudimas lengvesnis. Nuolatinių pareigų aš čia neturėjau, išskyrus parnešti iš pašto laiškus ir spaudą. Ateidavo visi lietuviški laikraščiai ir žurnalai iš Vilniaus ir *Šaltinis* su priedais iš Seinų. Parsinešęs iš pašto glėbį laikraščių, skaitydavau juos iki prieblandos. Mane ypač domino žinios apie tirštėjančius karo audros debesis virš mūsų galvų. Visi tas žinias gaudė ir, jas išpūtę, kitiems perteikdavo. Net iš gretimų kaimų ateidavo vyrai laikraščių pasiskolinti, o kurie nemokėjo skaityti, manęs klausdavo, kas spaudoje rašoma.

Grįžęs į Aleksandriškius, neradau didesnių pasikeitimų, išskyrus Petronių šeimos padidėjimą. Birutės lopšyje jau suposi Kęstutis. Mano globėja atrodė dar labiau išvargusi negu pernai. Kai pasakojau jai apie žiemos darbus mokykloje ir apie savo pasiekimus moksle, pastebėjau, kad ji klausė manęs tik viena ausimi. Nuovargis, nesveikavimai, ūkiniai ir šeimos rūpesčiai trukdė jai susikaupti bet kuriam reikalui. Prie mano pernykščių pareigų prisidėjo dar sesutės mokymas. Ji jau galėjo truputį lietuviškai skaityti ir rašyti, bet matematika dar nelabai sekėsi, o rusiškai nė žodžio nemokėjo. Per vasarą aš ją bent kiek pamiklinau skaitymo ir rašymo, supažindinau su visais keturiais aritmetikos veiksmiais, daugybos lentele. Su tomis mokslo žiniomis ji būtų galėjusi įstoti į Giedraičių dviklasės parengiamąjį skyrių. Bet globėjų buvo numatyta dar vieneriems metams ją palikti namie.

Giedraičiuose ar Martyniškiuose beveik kas antras sutiktas pažįstamas pradėdavo pokalbį nuo karo grėsmės, bet Aleksandriškiuose tik retas apie karą užsimindavo ir nuogaštavimo nuotaikų čia nebuvo juntama. Daugelis vietinių apie karo grėsmę nebuvo girdėję. Mat daugelis vietinių lietuvių kalbą buvo jau kiek pamiršę, o lenkų kalbos dar neišmokę, todėl nei lietuvių, nei lenkų spauda pasinaudoti negalėjo. Visos žinios juos pasiekdavo per gandonešius, kurie jas pateikdavo arba išpūstas, arba iškreiptas, arba net suklastotas. Todėl niekas rimtai

neėmė jų galvon. Taip pat ir paskutinės žinios apie gresiantį karą daugelio buvo laikomos tik pokštininkų išdaigomis.

Mano globėjai užsiprenumeruodavo iš Vilniaus tik *Viltį* ir *Lietuvos ūkininką*. Tuos laikraščius reikėdavo patiems iš Giedraičių pašto atsiimti. Nors ir netolimas penkių šešių kilometrų kelias, bet iš tikrųjų kelio nebuvo. Tekdavo važiuoti purve skendėjusiais, siaurais, duobėtais šunkeliais lėta žingine. Todėl retas kaimynas ir tik didesnio reikalo verčiamas važiuodavo į miestelį. Aš atostogų metu aplankydavau Giedraičius visokiais reikalais bent kartą per savaitę. Ta proga parveždavau jau pasenusią spaudą ir todėl ne visada iki paskutinės raidės norėdavosi ją skaityti. Taigi ir aš čia nuo „pasaulinės politikos“ buvau bent kiek atsilikęs.

Apie prasidėjusį Rusijos ir Vokietijos karą sužinojome Aleksandriškiuose tik po dviejų dienų, kai seniūnas atnešė dvaro ūkvedžiui Juozui Vaitkevičiui šaukimą. Tuo pačiu metu buvo pašaukti kariuomenėn iš artimiausios apylinkės dar keletas atsarginių. Ta nelaukta šturpi žinia apie karą čia pat beveik prie mūsų kiemo vartų sukėlė visoje apylinkėje didelę maištą. Šalia rimtų svarstymų tekdavo nugirsti ir linksmy šnekų. Kaimynės ėmė viena pas kitą bėgioti ir viena kitos klausinėti. Kas, kur ir kaip, ar dar toli vokiečiai, kaip jie elgiasi su moterimis, kur nuo jų pasislėpti ir panašūs vaikiškos galvosenos klausimai dažnai aidėjo gretimose sodybose, kol pakibdavo ore, laukdami raminančio atsakymo.

Mano globėja nedelsdama pasiuntė mane į Martyniškius išsamesnių žinių parvežti. Ten taip pat radau truputį susijaudinimo, bet visi vieni kitus guodė, kad karas būsiąs trumpas ir kad vokiečiai jį pralaimėsia. Nė vienam tuomet neatėjo galvon įžvalgi mintis dėl to karo pobūdžio, jo nešamų pasauliui kančių dydžio, milžiniško gėrybių sunaikinimo ir esminių pakeitimų žmonijos socialiniame, ekonominiame ir politiniame gyvenime.

Apsirūpinęs Martyniškiuose naujais laikraščiais ir keliais žemėlapiais, parbildėjau namo. Čia radau keletą kaimynų, laukiančių manęs su paskutinėmis žiniomis iš karo frontų. Tuoj visi, kas tik skaityti mokėjo, subėdė nosis į vyriausiųjų štabų pranešimus ir kariuomenių žygiavimo topografiją, ieškodami strateginių ir politinių sprendimų prasidėjusio karo sėkmingai baigčiai. Tą sudėtingą karinę problemą gvildenant, atsirado nuomonių įvairovė su aštriais žodžių kirčiavimais ir tik dėl mano globėjos diplomatinių sugebėjimų buvo išvengta papildomų kariškų susirėmimų čia pat, jos salone, tarp dviejų jau karšties amžiaus atsargos pulkininkų, netolimų stambių ūkių savininkų, kurie buvo atvykę savo kaimynės aplankyti ir ją šiuo kritišku momentu dvasiškai palaikyti. Po ilgesnio pokalbio nuomonės išsilygino ir buvo priimta bendra išvada, kad karas ilgai neužtruks ir baigsis Rusijos laimėjimu. Tomis viltimis pasistiprinę visi išsiskirstė. Net ir trys mobilizuotųjų atsarginių žmonos, iki tol ašarojusios, nusiramino ir nuėjo namo.

Vytauto Didžiojo gimnazijos „Atžalos“ kuopelės narės su savo globėju kun. Vincentu Taškūnu. 1927 m. Pirmoje eilėje iš kairės sėdi: 1. Liutkevičiūtė, 4. Birutė Verkelytė; antroje eilėje: 1. Emilija Kriščiukaiytė, 2. Marija Karužaitė, 3. Konstancija Stašytė, 5. Ona Palevičiūtė, 6. Gražutė Šlapelytė; trečioje eilėje: 6. Emilija Valterytė, 7. Marija Čenytė, 8. Laimutė Šlapelytė, 9. Eugenija Karužaitė, 10. Stasė Taškūnaitė

pirmųjų savininkų Prozorovų namu. Jį suprojektavo ir pastatė 1897–1898 m. inžinierius Michailas Prozorovas žmonai, kuri čia įkurdino mergaičių gimnaziją ir jai vadovavo. Čia dar glaudėsi geležinkelininkų klubas, kuris naudojosi sale per du aukštus ir valgykla pusrūsyje. Vieną pastato dalį užėmė butai, tarp jų antrame aukšte puošniausiai įrengtas Prozorovų. Vytauto Didžiojo gimnazijai čia buvo patogiu, o salėje vyko daug lietuviškų renginių. Erdviame kieme buvo sporto aikštė, o žiemą – čiuožykla. Gaila, čia mokytis man jau neteko.

Naujasis Vytauto Didžiojo gimnazijos direktorius Marcelinas Šikšnys, laimingai spręsdamas dar senojo direktoriaus Mykolo Biržiškos pradėtą gimnazijos patalpų klausimą, ne mažiau rūpinosi ir pagrindine gimnazijos paskirtimi – rengti Vilniaus kraštui lietuvišką šviesuomenę ir užpildyti susidariusią čia tuštumą, kai daug mūsų inteligentijos buvo lenkų valdžios išstremta anapus demarkacijos linijos arba savanoriškai ten išvyko ir, įsijungusi į Lietuvos valstybės atkūrimo darbus, pati neblogai ten įsikūrė. Septynios mūsų gimnazijos abiturientų laidos tais pačiais keliais emigravo į nepriklausomą Lietuvą, ieškodamos aukštesnių studijų ir sotesnio duonos kėsnio. Tos žalingos Vilniaus kraštui jaunimo emigracijos priežastis – okupacinės lenkų valdžios atsisakymas suteikti Vytauto

Didžiojo gimnazijai valstybinės mokyklos teises. Į visus prašymus būdavo gautas trafaretinis atsakymas – nepakankamas lenkų kalbos dalykų mokymas ir valstybinio auklėjimo trūkumas. Beveik kiekviename „Ryto“ draugijos valdybos posėdyje būdavo svarstomas gimnazijos teisių klausimas ir po kiekvieno posėdžio siunčiamas memorandumas arba net atstovas į kurią nors švietimo įstaigą. Pradėta daugiau įsileisti gimnazijon lenkų siūlomų mokytojų lenkų kalbai dėstyti. Iš pradžių buvo dėstoma tik lenkų kalba ir literatūra, o 1923 m. prisidėjo dar ir Lenkijos istorija, geografija, mokslas apie Lenkiją. Prieš tai turėjome tik du mokyklų kuratorijos mums pristatus lenkus mokytojus, vėliau jų buvo net šeši.

Vilniaus lietuvių atsparumas brukamai lenkybei truputį suminkštėjo, kai Ambasadorių konferencija 1923 m. kovo 15 d. patvirtino Lenkijos rytų sienas ir Vilnių paliko lenkų pusėje. Nauja tikrovė aiškiai rodė, kad mūsų kovos dėl sostinės atgavimo užtruks ilgesnį laiką ir Vilniaus krašto lietuviams reikia keisti tolesnių kovų strategiją. Be to, nuo 1922 m. Lenkijos politinis režimas pradėjo po truputį švelnėti. Juzefo Pilsudskio diktatūra per ketverius metus buvo demokratinių partijų gerokai apkarpyta ir piliečių santykiai su valdžios įstaigomis palengvėjo. Pilsudskis, kilęs iš senos žemaičių bajorų šeimos, vadino save lietuviu, bet visa širdimi tarnavo lenkams ir kieta ranka spaudė lietuvius, siekdamas įgyvendinti savo puoselėtą bendros Lenkijos–Lietuvos valstybės viziją. Pilsudskiui iš valdžios laikinai pasitraukus, mūsų lietuviški reikalai perėjo į normalias administracijos įstaigas. Nors tų įstaigų vadovai taip pat buvo mums

Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos mokytojas Vladimiras Sakavičius ir moksleiviai lenkų kalbos pamokoje

Gimnazisto gyvenimas

Pokario skurdo rykštę pajutau bendrabučiuose Vilniuje, kur džiaugsmą teikė didesnė duonos riekė, tirštesnės zacirkos samtis, daugiau spirgučių košėje. Išaugtus drabužius keitė kitų išaugti, suplyšusius batus lopiau iš vidaus vis storesniais popieriaus sluoksniais. Tai nebuvo mano vieno bėdos. Visi karų nualintų ūkininkų vaikai buvo nuskurdę. Tėvai ir vaikai džiaugėsi, kad bendrabučiuose duodavo valgyti. Ši šalpa padarė lietuviu ne vieną gudą, atvertė jau lietuviškai nebekalbantį sulenkėjusį tautietį vilniečių šeimose. Tokia mišri daugiakalbė buvo vilnietiška šeima ir bendruomenė.

Ateidavo šalpos siuntos iš Amerikos, dažniausiai drabužiai. Pirmą kartą aš gavau kojines. Apžiūrėjęs siuntos paką pastebėjau, kad siūsta iš Baltimorės. Nusirašiau adresą ir parašiau padėkos laišką. Ta miela baltimorietė dar penkis dolerius man atsiuntė. Nusipirkau kostiumą. Vėliau ji man dar ir girgždančius batus atsiuntė. Buvau dvasiškai pakylėtas nešdamas senus bepadžius batus į šiukšlyną. Su naujaisiais žengiau pirmąjį žingsnį iš skurdo, ir man tada atrodė, kad geresnio gyvenimo viltis šviečia vis ryškiau.

Visą laiką stengiausi ir pats šį bei tą uždirbti. Kaip ir besimokydamas Giedraičių mokykloje, taip ir vėliau atostogaudamas Graužinių dvaruose rašiau kaimiečiams pareiškimus ir kitokius raštus jiems aktualiais klausimais į įvairias valdžios įstaigas. Tai buvo kaip ir preliudija į mano būsimą profesiją. Verčiausi pedagoginiu darbu. Prisimindamas sėkmingą pedagoginę praktiką Giedraičiuose

Gimnazistas Antanas Juknevičius, 1924 m.

su Velfke Rivkinu, prašomas padėti blogai besimokantiems, neatsisakydavau. Turtingesniųjų tėvai man už tai užmokėdavo. Turėjau šiek tiek savų pinigų, juos taupiau. Visam gyvenimui išmokau taisyklę: jei nori turėti pinigų – išleisk mažiau, negu gauni. Šį principą visada primindavau visiems, aimanuojantiems dėl amžinos pinigų stokos. Mokiau Stasio Jackevičiaus, „Švyturio“ knygų leidimo bendrovės vadovo, vėliau advokato, ir kun. Kuktos brolio vaikus. Šešerių metų mažoji Sabutė Kukkaitė kažkodėl nekalbėjo, nors mama ją visai kalbindavo. Kelis vakarus paskaičiau jai knygą apie Robinzoną Kruzą ir ji, visų nuostabai, prašneko. Mane, kaip pedagogą, visi pradėjo vertinti.

Antanas Juknevičius (sėdi viduryje) su bendramoksliais.
Vilnius, 1924 m. sausio 15 d.
B kairės stovi: antras Silvestras Urbonavičius, trečias Jonas Jankauskas-Jonynas

Muziejaus archyvas

Asmenvardžių rodyklė

- Abramovičius Liudvikas (Ludwik Abramowicz) 209, 241
Adalbertas, Prahos vyskupas 341
Akelaitis Mikalojus 129
Aleksa Konstantinas 232, 366
Aleksandras, Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis 297
Aleksandras II, Rusijos imperatorius 38, 81
Aleksandras III, Rusijos imperatorius 99, 100, 130
Aleksandras Makedonietis 132
Aleksiūnas 244
Aleksiūnienė 245
Ališauskaitė Milda 248
Ališauskienė Irena 248
Alseika Danielius 210, 211, 220, 300, 301
Alseika Vytautas 254
Alseikaitė-Gimbutienė Marija 267, 268, 274
Alseikienė Veronika 210, 366
Alunanai, šeima 203
Alunanas Adolfas (Ādolf̄s Alunāns) 201, 202, 208
Alunanas Indrikis (Indriķis Alunāns) 208
Alunanas Juris (Juris Alunāns) 208
Alunanas Nikolajus (Nikolajs Alunāns) 209, 279
Alunanas Peteris (Pēteris Alunāns) 208
Alunanas Ralfas (Ralfs Alunāns) 279
Alunanė Buchta Angelika (Angelika Buchta Alunāne) 201, 209, 243
Alunanė Emilija (Emilija Alunāne) 201, 218–220, 223, 224
Alunanė Marija (Marija Alunāne Andersone) 201, 209
Alunanė Skujeniecė Luiza (Luīze Alunāne Skujeniece) 209
Alunanė-Stašienė Zuzana 5, 40, 42, 155, 156, 201–206, 208, 211, 214, 218–220, 222–224, 232, 233, 236, 243–246, 248, 253, 279, 281, 368
Alunanė Valeska (Valeska Alunāne) 209
Ambrazevičius-Brazaitis Juozas 252
Ancevičiai, šeima 244
Andersas Vladislovas (Władysław Anders) 259, 260
Anderson Kalninia Zuzana (Zuzana Andersone Kalniņa) 209, 279
Angarietis Zigmās 144
Anysas Martynas 274
Anusevičiūtė Pranė 123
Arlauskas Juozas 272, 273
Atroška Antanas 228, 230
Audėnas Juozas 274, 275
Augulis Alfonsas 293
Augustaitis Pranas 140
Avietėnaitė Magdalena 155
Avižonis Petras 246, 247
Babilius Marijonas 123, 148, 228
Baden-Pauelis Robertas (Robert Baden-Powell) 359
Bagdonas Romualdas 181, 210
Bakulin 255
Balčikonis Juozas 116
Balkūnas Jonas 275
Baranauskas Antanas 128, 130
Basanavičius Jonas 46, 116, 123, 126–137, 144, 159, 196, 301, 326, 343, 347–349, 356
Batoras Steponas 160, 169
Baublys Stasys 248
Baužys Danielius 177
Bekas Juzefas (Józef Beck) 188
Benis Antanas 285
Beringas Vitus Jonasenai (Vitus Jonassen Bering) 36
Bieliauskas Pranas 137, 198, 210, 220, 250, 301

- Bielinis Alfonsas 233
 Bielinis Kipras 274, 275
 Biliūnienė-Matijošaitienė-Janulaitytė
 Julija 366
 Birinčikas Aleksandras 123, 148, 167, 177, 210
 Biržiškos, šeima 204
 Biržiška Mykolas 53, 111–113, 121–123, 138–
 142, 144, 146, 147, 149, 204, 209, 222
 Biržiška Vaclovas 139, 204, 209, 268
 Biržiškaitė-Žakevičienė Marija 204, 207
 Biržiškaitė Ona 204, 207
 Biržiškienė Aleksandra 204
 Biržiškienė Bronislava 204, 222
 Bismarkas Otas (Otto von Bismarck) 129
 Bistramas Kazys 58
 Bistras Leonas 238, 240
 Blazas Henrikas Ernestas 274, 275
 Blaževičius 123
 Blažys Kajetonas 123, 177, 220
 Bobelis Jurgis 239
 Bobinaitė Nijolė 248
 Bobinas Rapolas 248
 Bocianskis Liudvikas (Ludwik Bociański)
 126, 180, 188
 Boleslovas Narsusis, Lenkijos karalius 341
 Bosovskis Francišekas (Franciszek
 Bossowski) 171
 Brakas Martynas 274
 Brazaitis Juozas 128
 Brazauskas Algirdas Mykolas 289, 290, 292
 Brizgys Vincentas 259
 Bubnys 283
 Budekas, profesorius 277
 Budion Semion 140, 145
 Budrevičius Vincas 211, 220, 222, 227, 232,
 241
 Budrevičiūtė-Burokienė Marija 181, 220,
 222, 236, 251
 Budrienė G. 59
 Budrys Jonas 249, 275
 Budrytė-Graužinienė Bronė 39, 42, 51, 59, 79,
 93, 95, 102, 103, 105–109, 111–113
 Budzeika Ignas 232, 366
 Bukauskaitė-Suduikienė Anelė 152
 Burba Jonas 100
 Burokas Augustinas 178, 181, 225, 227, 230
 Butkus 241
 Butkus, kunigas 245
 Cezaris Gajus Julijus (Gaius Julius Caesar)
 164, 165
 Chom-Chomskis Ježis (Jerzy Chom-
 Chomski) 180
 Chruščiov Nikita 286
 Cibas Edmundas 273
 Cicėnai, šeima 233
 Cicėnas Adomas 220
 Cicėnas Jeronimas 198, 276
 Ciceronas Markas Tulijus (Marcus Tullius
 Cicero) 164
 Čenyte Jadvyga 123
 Čenyte Marija 131, 149, 167, 177
 Čepulis Kazimieras 79
 Česnulis Petras 277
 Četkauskas Kazys 40
 Čibiras Kristupas 131, 137, 156, 160, 163, 189,
 196, 198, 210, 211, 220, 227
 Čibiras Mykolas 210, 227
 Čibiras Povilas 210, 288
 Dabulevičius Karolis 250, 252, 256, 257
 Dambrauskas-Jakštas Adomas 129
 Darius Steponas 351–354
 Dasys Juozas 220
 Davainis-Silvestraitis Mečislovas 129
 Dediulina-Stašienė 279
 Devenis Mykolas 274, 275
 Didžiulis Stanislovas 129
 Diržytė-Naginskienė Adelė 124
 Diržytė Ona 125
 Dogelis Povilas 111–114, 116–118, 121, 198
 Dokalskienė 98, 100, 101
 Dokalskis (Dokalskas) Alfonsas 98

Žakevičius Stasys 207
Žebrauskaitė Ona 112
Želigovskis Liucijanas (Lucjan Żeligowski)
140, 142, 145
Žemaitė (tikr. Julija Žymantienė) 162
Žemaitis Pranas 170, 181
Žygimantas Senasis, Lenkijos karalius ir
Lietuvos didysis kunigaikštis 58
Žilėnas Vincas 230
Žižmaras Pranas 174, 178, 180, 207, 359
Žmuidzinai, šeima 79
Žmuidzinas Jonas 79, 86, 220
Žmuidziničius Antanas 116
Žmuidzinienė Marija 220
Žukauskaitė Marijona 251
Žukauskas Albinas 242

Turinys

Pratarmė	5
Atsiminimai	9
Vaikystės negandos	9
Martyniškių dvare	27
Mes Graužinių šeimoje	30
Graužinių dvarai – lietuviybės tvirtovė	43
Kovingoji Domicelė	46
Kazimieras Graužinis jaunesnysis – mano idealas	53
Paslaptinguose Kurkliuose	57
Į Onos Petronienės Aleksandriškis...	63
Giedraičių dviklasėje	69
Karas artėja prie kiemo vartų	73
Giedraičių mokyklos diplomas	77
Tarp dviejų priešų	81
Vokiečių tvarka	86
Niūrūs Martyniškių šiokiadieniai	93
Dvi žiemos Giedraičių lietuviškoje mokykloje	97
Į mokslus Vilniuje	102
Ant nežinomo pasaulio slenksčio	111
Parengiamojame mokykloje	118
Tapau gimnazistu	122
Lietuvos patriarchas Jonas Basanavičius	126

Pirmosios gimnazijos direktorius Mykolas Biržiška	138
Apie direktorių Marceliną Šikšnį	142
Gimnazisto gyvenimas	153
Brandos egzaminai	158
Stepono Batoro universitete	169
Advokato darbas Vilniaus krašte	184
Apie žmones, sutiktus gyvenimo kelyje	195
Stašių šeimoje	201
Lietuviškas žurnalas <i>Jaunimo draugas</i>	227
Vilniaus krašto draugijų šviečiamoji veikla	232
Su šeima į Kauną	239
Konstantinas Stašys – Vilniaus burmistras	241
Į Vokietiją	243
Šeimos paieškos	246
Grįžimas į Vilnių	250
Pasitraukimas iš Lietuvos	256
Įsikuriu Amerikoje	263
Veikla išeivijos organizacijose	266
Mano giminės ir draugai	279
Vėl Tėvynėje	288
Antano Juknevičiaus straipsniai ir eilėraščiai	294
Žodynėlis	385
Bibliografija	386
Asmenvardžių rodyklė	395

Tiražas 400 egz.

Išleido Lietuvos nacionalinis muziejus
Arsenalų g. 1, LT-01143 Vilnius

Spausdino UAB „Petro ofsetas“,
Naujoji Rionionių g. 25C, 03153 Vilnius